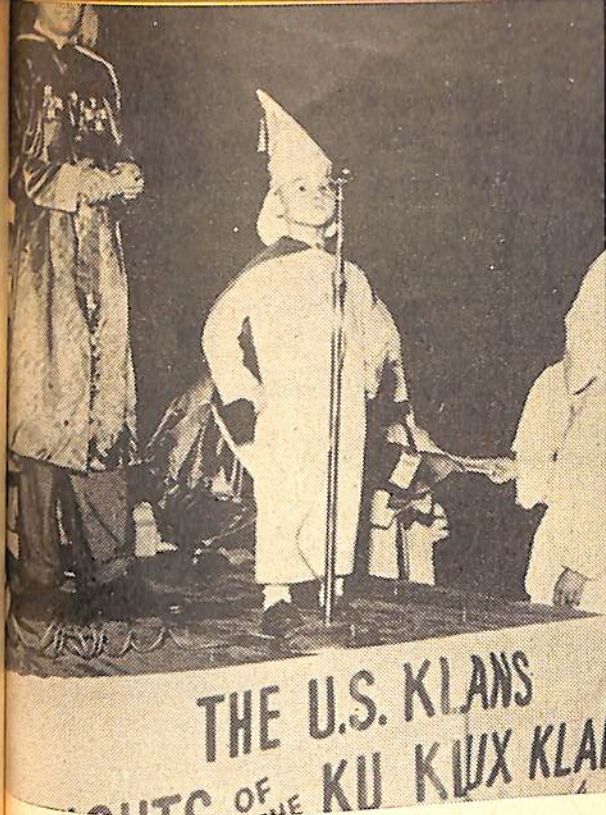

MENS

en Wereld

Het hoopvolle Suez

„Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst” blijft de leuze. En dan komen de oogkleppen, bij karrevrachten. Kleine kinderen worden geleid, gedruild, gericht, omdat de ouderen hun eigen beweging, hun partij, hun kerk blijkbaar zo zwak achten dat zij op de leeftijd des onderscheids niet durven wachten. Niet uit kracht, neen uit zwakte is de beroemde leuze ontstaan. Je kunt met kinderen, door beïnvloeding, bijna alles bereiken, en dan is de oude generatie nog trots op een jeugdige, onmondige, eenzijdige gedrilde aanhang. Men spreekt over de eeuw van het kind, men deed beter te spreken over de eeuw van de onvolwassen oudere. Kijkt u eens naar dit plaatje. Een zesjarig jochie, in Ku-Klux-Klan-uniform, spreekt een vergadering van een 2000 „volwassen” Ku-Klux-Klannen toe, in Zuid-Carolina. Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst. Dat moet zijn: wie de toekomst vreest, neemt de jeugd. En wat voor toekomst wil de Ku-Klux-Klan hebben! Een tijd waarin zullen heersen wreedheid, onverschuldeldheid, super-nationalisme, hoogmoedswaanzin, rassenswaan en onvolwassen geheindoenerij. Allemaal erg geschikt om kinderen van zes jaar mee vol te stoppen. U weet het nog wel hoe de balilla's, de H.J.-knapen en -meisjes, de Jeugdstormers werden volgestopt met rassenswaan, met superioriteitsgevoelens, senwaan, met gewelddadigheid. U weet met haat, met gewelddadigheid hoe in de kommunistische landen kleine kinderen gedruild worden tot goede gelovigen in de heilstaat, tot diepe haters van het kapitalisme, terwijl zij van geen van beide zaken het geringste besef hebben.

Eindeloos veel zorg en moeite kost het om een kind op te voeden; op te voeden tot redelijkheid, verdraagzaamheid, bescheidenheid tot het inzicht dat anders niet minder is, tot een geest van overleg en niet van geweld. Daar zal een kind 2000 volwassen lammelingen toespreken en zeggen dat negers minderwaardig zijn. Verbieden die Ku-Klux-Klan? Neen, in 's hemelsnaam, laat ze, kweek geen martelaren. De menselijke samenleving heeft zweren die ongestoord rijp moeten worden en moeten kunnen opdrogen. Het jochie zal over tien jaar wel begrijpen dat dit gedoe niets oplost en als hij het niet begrijpt zal hij zich belachelijk maken. Dat vindt men meestal niet prettig.

Het is niet de bedoeling om de daad van president Nasser te analyseren, de gevolgen te schetsen, evenmin om deze, van welk standpunt ook, te beoordelen. Hoe dit alles zal aflopen ligt nog in de schoot der goden. Het gaat mij er alleen om een zwak en aarzelend lichtje te signaleren dat voor hen die daarop letten, niettemin goed zichtbaar is. Dit lichtje is dat er in de gehele menselijke samenleving, van zuid naar noord en van oost naar west, een gestadig groeiend inzicht is dat wapengeweld, het toeslaan wanneer een land zich benadeeld of beledigd acht, geen oplossing brengt, zedelijk minderwaardig is en niet meer hoort in de moderne tijd. Dit lijkt wel, na Korea, na Indonesië, na Indo-China, temidden van de gebeurtenissen in Algiers een boude, zelfs onjuiste bewering, maar bij nader inzien is deze waar. Niet alleen zijn de genoemde conflicten toch gelokaliseerd gebleven, terwijl er dynamiet genoeg was om een wereldbrand te veroorzaken, maar zij zijn, in vergelijking met soortgelijke conflicten in de negentiende eeuw, betrekkelijk spoedig overgegaan in konferenties, die tot (nood)oplossingen kwamen.

En wat hebben wij gezien toen Engeland oorlogsvoorbereidingen ging treffen als antwoord op Nassers daad van naastingsliefde? Heeft iemand, behalve misschien wat opgewonden soldaten en officieren, geloofd dat er werkelijk gestreden zou worden? De vraag stellen is haar beantwoorden. Het kletteren met de sabel is opvallend spoedig verklonken. Niet alleen verklonken door de houding van een aantal mogendheden, ook verklonken door de houding van een groot deel van het Engel-

se volk. De vraag wordt steeds luider gesteld waarom men, in dit geval, de Verenigde Naties niet heeft ingeschakeld en toch weer op eigen houtje aan de gang ging. Er is dus een groeiend vertrouwen in overleg, er is een groeiend wantrouwen in regelingen door wapens, en dat niet alleen bij hen die niets ter wereld een oorlog waard vinden.

In de tachtiger jaren stoomde een Engels-Frans eskader naar Egypte, de Engelsen bombardeerden Alexandrië en zetten soldaten aan land. Er was geen oppositie, nergens. Nu gebeurt dat niet. Dat is nu juist het zwakke schijnsel van dat kleine lichtje. Het inzicht groeit dat overleg te verkiezen is boven geweld. Het is bijzonder interessant te bemerken dat een wereld die zoveel deuren wijder openzet voor velerlei vormen van irrationalismen, in dit geval de deur van deze vorm van onredelijkheid tracht te sluiten.

Er is een zwak schijnsel te zien van wat eens een helder licht zal kunnen worden, een menselijker samenleving, waar de staten niet meer het recht in eigen hand nemen, maar waar zij, net als het individu in een staat, onderworpen zijn aan een rechtsstelsel. Wij zouden het barbaars vinden wanneer tegenwoordig nog de bestolene of de gekwetste buiten politie en justitie om de dader ging opsporen en straffen. Over niet al te lange tijd zal men het even barbaars vinden wanneer een staat datzelfde zal doen. Ten slotte is het waarschijnlijk niet overbodig, want zo weinig mensen lezen precies, dat dit betoog geen oratio is voor welke dief dan ook.

B.

Verdraagzaamheid is in Nederland nog maar een teer kasplantje. Dit blijkt niet alleen in verkiezingstijd, doch ook bij de diverse gemeenteraadsdebatten over subsidiëring van humanistische instellingen. Gelukkig konstateren we zo nu en dan ook verschijnselen, die gunstig zijn voor het kasplantje. Zo schreef „De Tijd” in zijn rubriek „Geest en Leven” over „De vragende mens”, een katholiek maandblad voor onkerkelijken, waarin dr. Prins, humanist, dr. Delfgauw, katholiek, dr. Aalders en dr. van Ruler, beiden protestant van verschillende richting, schrijven over verdraagzaamheid. Het artikelje besluit met de volgende woorden:

„Met de redaktie van het maandblad spreken wij de hoop uit, dat deze beginselen, vooral een motief en begrenzing der verdraagzaamheid, door heel ons Nederlandse volk begrepen mogen worden! Versterkt door dit beginsel, dat men, alvorens de verdraagzaamheid te prediken, zelf een voorbeeld van ware verdraagzaamheid geven moet.”

Deze witte raaf in onze verzuilde samenleving signaleerden wij met genoegen. Wij hopen, dat het geen trekvogel is!

Onlangs publiceerde „De Bazuin”, weekblad voor (r.-k.) geloofsverkundiging, de tekst van een rede van kardinaal Gerlier, aartsbisschop van Lyon, over „Gelovigen en ongelovigen in één wereld”. Een klein citaat:

„Wat er ook aan kristelijke overblijfselen moge bestaan; wat ook de kracht moge zijn van bepaalde instellingen en gewoonten, die van kristelijke huize zijn, — we moeten erkennen, dat we niet meer in een kristelijke wereld leven.”

Nu wij staan „bij het begin van ’t atoomtijdperk” vraagt prof. G. Brillenburg Wurth uit Kampen in het „Gereformeerd Weekblad” aandacht voor de ongekende perspectieven, die de (vreedzame) toepassing van de atoomenergie opent.

„Men heeft wel eens gedacht, dat onze wereld op een eind loopt, dat haar kultuur het toppunt is gepasseerd, dat de eindkatastrofe al dichterbij gaat komen en de grote ineenstorting onvermijdelijk gaat worden. En men heeft dat o.m. ook wel gemotiveerd door te wijzen op de onmogelijkheid om op de duur over voldoende energiebronnen voor de instandhouding van dat reuzenmechanisme onzer steeds omvangrijker samenleving de beschikking te krijgen. Maar hier, in deze nu onlangs ontdekte atoomenergie, gaan in dit opzicht weer onvermoede uitzichten voor ons open... Natuurlijk betekent dat niet, dat wij nu iets als de

toekomst van Kristus voorlopig maar uit onze gedachten moeten zetten... Maar het kan ook zijn — want wij weten de dag en de ure van Kristus’ toekomst nu eenmaal niet — dat wij nog lang niet in de slotfase der historie beland zijn en dat er nog eerst tijden van een zo intensieve ontwikkeling van het leven voor onze wereld en haar kultuur voor de deur staan, als wij tevoren nooit gekend hebben...”

„Tijd en Taak” publiceert een artikel van M. t. H., waarin o.m. de uitholling van de geloofstradities in de verschillende kerken ter sprake kwam. De schrijver konstateert enkele opmerkelijke feiten, zoals blijkt uit dit citaat:

„In een gesprek tussen een aantal leidinggevende mensen uit een geloofsgemeenschap blijkt, dat verschillenden van hen zich zeer tot het Humanistisch Verbond aangetrokken voelen. Op zich zelf nog geen abnormaal feit, dat de kerk zou moeten verontrusten. Wanneer deze mensen te kennen geven de Bijbel niet anders te zien dan als een oud joods verhalenboek met veel fantasie en folkloristische gegevens, Jezus Kristus naar het rijk der fabelen verwijzen en ten slotte God zien als een produkt van joodse minderwaardigheidsgevoelens, door de kristenen overgenomen als het objekt waarop zij hun wensdromen projekteeren, dan is dat natuurlijk geheel en al hun recht. Wel zou men van deze mensen mogen verwachten dat zij de kerk, die zich door een dergelijke zienswijze, zoal niet bedreigd, dan toch zeker hevig in haar geloof aangetast voelt, aan anderen zouden overlaten. Nu dit niet het geval blijkt te zijn, moeten er voor hen andere redenen zijn om niettegenstaande hun afwijzing van de elementaire geloofsopvattingen hun leidinggevende plaats in de kerk te handhaven. Het is niet moeilijk daarvan een enkele te noemen. Kerk en kristendom mogen aan de mens dan niet meer die waardigheid schenken zoals dat in de middeleeuwen het geval is geweest, zij geven aan sommige figuren nog steeds een zeker aanzien en sociaal prestige. Dit aanzien en sociaal prestige zijn dikwijls begerenswaardiger dan het geloof, dat de kerk belijdt. Buiten het geloof kan de mens het lang stellen, aanzien en prestige openen nog steeds mogelijkheden tot het behalen van sukses.”

In een herdenkingsartikel, gewijd aan de stichter van de Jezuitenorde Ignatius van Loyola, schreef het „Haagsch Dagblad” het een en ander over diens invloed op het geestelijke leven in Nederland. Hierbij memoreert het blad ook het optreden van Erasmus, in verband met de tolerantie-

gedachte in de lage landen. Het konkludeert:

„De vraag mag nu wel worden gesteld of in godsdienstige zin de geest altijd werkzaam is gebleven. Er is in de latere ontwikkeling veel, wat deze voorstelling van zaken niet bevestigt. Het strenge Calvinisme, dat in Nederland zo’n grote invloed heeft gehad en nog heeft, heeft niets Erasmiaans; en ook het rooms-katholicisme, zoals dat zich nieuw heeft gevestigd en gehandhaafd vertoont weinig meer van de trekken, waardoor het zich in de Bourgondische tijd onderscheidde. Dit is historisch wel te verklaren door zijn karakter, als voor zijn bestaan vechtende godsdienstige overtuiging in een veelszins vijandige omgeving. Kultuurhistorici, onder hen ook rooms-katolieken, hebben meermalen de aandacht gevestigd op de Calvinistische trek in de katolieke kerk in Nederland. Men zou daar echter tegenover kunnen stellen het... „Loyalistische” karakter van het strenge protestantisme; verklaarbaar ook uit de historie. Zo is er wel degelijk nog iets te vinden in Nederland, dat op Ignatius teruggaat; hoezeer in ruimere zin de volksgeest even verdraagzaam is gebleven als hij dat vier eeuwen geleden was.”

Medio 1955 bedroeg de wereldbevolking 2692 miljoen mensen, hetgeen ten aanzien van ’t vorige jaar een vermeerdering met 40 miljoen zielen betekent. Volgens de officiële schattingen, gepubliceerd door het Statistisch Bureau van de Verenigde Naties, is de bevolking van Azië (zonder de U.S.S.R.) toegenomen met 30 miljoen mensen tot een totaal van 1481 miljoen. Europa gaf een stijging te zien van 404 tot 411 miljoen, de beide Amerika’s van 357 tot 362 miljoen, Afrika van 210 tot 224 miljoen, Oceanië van 14,4 tot 14,6 miljoen. Daar staat tegenover, dat de bevolking van de U.S.S.R. 14 miljoen zielen lager wordt geschat dan in het voorgaande jaar. De bevolking van de Sowjetunie zou volgens de nieuwe schatting iets meer dan 200 miljoen mensen tellen. De meest bevolkte landen zijn: het Chinese

vasteland met 582,6 miljoen, India met 382 miljoen, de Sowjetunie met 200,2 miljoen, de Verenigde Staten met 164,2 miljoen, Japan met 88,9 miljoen, Indonesië met 81,9 miljoen en Pakistan met 80,1 miljoen mensen, meldt de Nederlandse inlichtingendienst voor de Verenigde Naties.

De Anglikaanse bisschop van Durham keerde zich in een toespraak tot een vergadering van geestelijken en doktoren tijdens de jaarvergadering van de Britse Maatschappij voor Geneeskunde te Brighton, tegen „sensationele” gebedsgenezings-diensten, aldus het „Haagsch Dagblad”. Hij vertelde, dat vroegere gemeenteleden van hem er zo zeker van waren dat zij bij zo’n gelegenheid zouden worden genezen, dat zij reeds een groot feestmaal hadden voorbereid. Toen zij niet genezen werden, hadden zij in hun wanhoop het gevoel, dat zij dit aan hun zonden moesten wijten. Het was, volgens de bisschop, „het toppunt van wreedheid om de mensen aan te moedigen in een genezing te geloven, die wel eens niet plaats kon vinden.”

Nadat bekend was gemaakt, dat men op last van de Amsterdamse burgemeester het beeld van Lipchitz „Le couple” (Het paar) had verwijderd, heeft een verslaggever van „Time” de beeldhouwer geïnterviewd. De kunstenaar vertelde het volgende: „Ik heb het beeld in 1928 gemaakt. In de zomer van dat jaar had ik mijn vader en drie weken later mijn zuster verloren. Ik was wanhopig. Doch toen kwam mijn optimistische natuur weer boven; ik zag, dat het leven verder moest gaan. Hieruit groeide het beeld. Het leven moet verder gaan — dit brengt het beeld tot uitdrukking. Het beeldt geliefden uit, hetgeen levensaanvaarding betekent, doch het ziet er tevens uit als een gepijnigd dier. Het leven is immers tragisch en hoopvol tegelijk. Dus zijn er mensen, die het beeld obsceen vinden? Dit is heel merkwaardig. Ik begrijp die lieden niet. Nooit heb ik iets zuiverders gemaakt.”

ART POÉTIQUE

Kijk uw tong is gesneden,
(’t werd kant en klaar voor u gedaan),
tot vloek gevild of bede,
laat ze te pas en onpas slaan,
naar eigen peil en pegel,
want ongedwongen blijft het best.
Eén wet slechts en één zegel:
ieder zijn spijs en elk zijn nest.

RICHARD MINNE, „In den zoeten inval en andere Gedichten”,
uitg. G. A. van Oorschot.

A’dam 1955.

Beschaving

Om eventuele misverstanden te voorkomen, moge aan deze beschouwing de verzekering voorafgaan, dat hiermee niet een wederrechtelijke openbreking wordt beoogd van de reeds enige tijd geleden gesloten discussie over de vraag of dienstweigering een humanistische daad is. Er zal echter geen bezwaar bestaan, dat aangeknoopt wordt aan de konklusie, welke gevoeglijk uit deze discussie kan worden getrokken: dat humanisten bij de keuze tussen twee kwaden – enerzijds het doden van medemensen ter verdediging van de bedreigde maatschappij en anderzijds het dulden van vernietiging der maatschappij uit eerbied voor het leven, ook voor dat van de vernietigers zelf – kennelijk verschillende voorkeur aan de dag leggen.

Er is voldoende over geschreven en gesproken om buiten twijfel te stellen, dat alle humanisten zonder onderscheid de *eerbiediging van het leven* een eis van zeer hoge orde achten, ook al zullen sommigen op dit beginsel in bepaalde gevallen (doodstraf, eutanasie, defensie, noodweer, schipbreuk) uitzonderingen toelaten. Betwijfeld kan echter worden, of het probleem van *het behoud der maatschappij* even grondig is doordacht. Wederom ter vermindering van misverstand, is de opmerking hier noodzakelijk, dat het in dit artikel niet gaat om dienstplicht of dienstweigering, doch alleen om het voormelde probleem, al zal een juist inzicht pas voldoende tot zijn recht kunnen komen door de noodzaak van het behoud der maatschappij in haar uiterste konsekwentie te beschouwen, n.l. als in een gegeven situatie de militaire gewapende verdediging nog het enige middel is.

Door de dienstweigering te gronden op de positieve eis van „een *beschaafde maatschappij*, waarin men zich van *beschaafde middelen* zal bedienen, ook voor het waarborgen van de vrijheid en het bewerkstelligen van de vrede” (kursivering van mij, F.D.), heeft de heer Lebbing in *Mens en Wereld* (1956 no. 2) al aangegeven, dat het hem gaat om de *beschaafde maatschappij* (die wij ook wel „de beschaving” noemen); mij dunkt, dat het ook zijn tegenstanders daarom gaat.

In hun opvatting immers kan alleen *het besef van de noodzaak om de beschaving te verdedigen* de enige houdbare grond zijn van hun bereidheid om eigen leven op te offeren en ook de enige rechtvaardiging zijn van de aanvaarding van de plicht om medemensen te doden. Terwijl zij dus de uiterste konsekwentie van deze besepte noodzaak aksepteren, omzeilt de heer Lebbing de – eigenlijk voor de hand liggende, doch dan ook te motiveren – erkenning, dat hij deze laatste konsekwentie weigert te aanvaarden. Hij had uiteraard alle waardering verdiend, wanneer hij op grond van een subjektieve voorkeur, boven de noodzaak tot handhaving der beschaving prioriteit had verleend aan de eis tot eerbiediging van het leven; hierdoor zou hij aan de verdedigingsplicht een principiële grens hebben gesteld en inderdaad hebben kunnen erkennen, dat hij de konsekwentie niet wenste te breken om ten koste van mensenlevens de beschaving te redden.

Blijkbaar verenigt ook de heer Lebbing zich met de opvatting, dat de beschaving tot het uiterste moet worden gehandhaafd en behouden, doch hij poogt te ontkomen aan de uiterste konsekwentie van het wapengeweld door een gedachtengang, die in zijn bovenaangehaalde woorden ligt opgesloten en hierop neer komt: de beschikking over en de aanwending van een militair apparaat is een onbeschaafd middel om vrijheid en vrede te bewaren of te bereiken; een maatschappij, die zich van dit onbeschaafde middel bedient, is geen beschaafde maatschappij; er bestaat geen noodzaak om zulk een maatschappij, die immers geen beschaving is, te behouden en zeker geen plicht om tot het behoud van die niet-beschaafde maatschappij medewerking te verlenen aan het gebruik van dat onbeschaafde middel. Volgens deze redenering zou het dus logisch onbestaanbaar zijn, met militaire middelen een beschaving te verdedigen, omdat een beschaving geen militaire beveiliging kent of – met andere woorden – omdat wat met militair geweld beveiligd wordt juist nooit een beschaving kan zijn.

Het aldus door mij geïnterpreteerde betoog kan evenwel niet houdbaar zijn, omdat het uitgaat van een opvatting omtrent de beschaving, die te enen male onjuist moet worden geacht. Deze misvatting komt terstond al tot uiting, doordat in de formulering van de positieve eis onmiddellijk na elkaar wordt gesproken van „een *beschaafde maatschappij*” en van „*beschaafde middelen*”. Het is zonder meer duidelijk, dat in de laatste term het woord „beschaafd” is gebezigd in de zwakke betekenis van de dagelijkse omgangstaal, waarin het zoveel als „netjes”, „fatsoenlijk”, „goedgemanierd”, „comme il faut” en hoogstens, doch lang niet altijd, „zedelijk goed” wil zeggen. Met een „beschaafde maatschappij” kan echter nooit een „nette maatschappij”, zelfs niet een „zedelijk goede maatschappij” zijn bedoeld. Zedelijke deugzaamheid is een zeer ondeugdelijk kenmerk, omdat ieder een andere voorstelling omtrent de deugzaamheid heeft.

Een aards paradijs bestaat niet en iedere maatschappij vertoont uiteraard gebreken, misstanden en ondeugden. Door wie en naar welke maatstaf zou nu beoordeeld moeten worden, of een maatschappij „zedelijk goed genoeg” is om op de naam „beschaving” aanspraak te kunnen maken? Als dit van individuele waarderingen moet afhangen, dan kan elke maatschappij door de een *beschaafd* en door de ander *onbeschaafd* worden gevonden en dan vecht de een voor iets, dat hij de moeite waard vindt, en weigert de ander om te vechten voor iets, dat deze inzet niet verdient. Als het antwoord moet komen van de in elke maatschappij levende „algemene zedelijke overtuiging”, dan zal een zedelijk lage moraal, waarbij veel door de beugel kan, het peil der maatschappij eerder voldoende achten dan een hoger ontwikkelde en dus met meer zelfkritiek uitgeruste opvatting.

En tenslotte, om twee uitersten te noemen, mag men uit afschuw over één maatschappelijke ondeugd alle hoge waarden prijsgeven of

moet één biezonder schone eigenschap de maatschappij tot een beschaving verheffen, ondanks talrijke ondeugden? Het is buiten twijfel, dat langs deze weg de beschaving niet kan worden getypeerd.

Een *beschaving* is, dunkt mij, een maatschappij in ontwikkeling; een maatschappij, die een *voortdurende ontwikkeling* vertoont van de levensmogelijkheden, waardoor zij zich steeds beter in staat stelt om het hoofd te bieden aan de steeds krachtiger wordende weerstanden, dreigingen en gevaren. *) Door dit element van ontwikkeling onderscheidt zich de beschaving juist van de *primitieve maatschappij*, die zich nagenoeg niet ontwikkelt, dus gedurende haar bestaan zichzelf gelijk blijft en diensgevolge aan het eerste ernstige gevaar, dat zij ontmoet, ondergaat. Een beschaving behoeft zich dus niet te kenmerken door een hoog zedelijk peil, terwijl evenmin een laag moreel de eigenschap van een primitieve maatschappij behoeft te zijn. Denkbaar is zelfs, dat een bepaalde primitieve maatschappij op een hoger zedelijk niveau leeft dan een beschaving op een zeker tijdstip in haar ontwikkeling. Overigens dient men hierbij te bedenken, dat wij geen vaste eenheid bezitten om „zedelijke hoogte” te meten en de vergelijking van de morele hoogten van twee verschillende maatschappijen uiteraard afhankelijk is van de individuele zedelijke overtuiging van de beschouwer en van het peil der maatschappij, waartoe deze beschouwer behoort.

Een beschaving is in de eerste plaats een ontwikkeling, zodat men beschaving niet zonder zich aan grove eenzijdigheid schuldig te maken, uitsluitend kan beoordelen naar het stadium, waarin deze ontwikkeling zich op een bepaald tijdstip toevallig bevindt. Daar een beschaving een maatschappij in ontwikkeling is, berust zij tenslotte op *zelfhandhaving*. Houdt die zelfhandhaving op, dan eindigt na betrekkelijk korte tijd ook de ontwikkeling en gaat de beschaving onder, zoals er in de historie reeds vele beschavingen een einde hebben gevonden. Het is dus voor geen tegenspraak vatbaar, dat een beschaving of zichzelf handhaaft of van verdere zelfhandhaving afziet; doch het is precies hetzelfde te zeggen, dat of de mensen handelingen tot het behoud der beschaving verrichten of de mensen weigeren nog langer een vinger daarvoor uit te steken.

Men kan dus niet stellen, dat aan de mensen, die deelhebben aan de beschaving, een *plicht* is opgelegd om haar te behouden en dat de weigering om daaraan mede te werken een *verzeking* van die plicht is; ten eerste is de beschaving geen staat, wat slechts een plaatselijke organisatievorm van de beschaving is; doch ten tweede: men ijvert voor het behoud, omdat de beschaving zich handhaaft, of men weigert haar deze dienst, omdat de beschaving haar zelf-

*) Naarmate de beschaving zich hoger ontwikkelt, weet zij enerzijds de gevaren wel gemakkelijker te overwinnen, doch roept zij anderzijds ook steeds grotere gevaren op. Zij zal dus telkens weer voor krachtiger uitdagingen komen te staan, waarop zij een doeltreffend antwoord vinden moet. Overigens mag men deze ontwikkeling van het vermogen om weerstanden, gevaren en dreigingen te boven te komen zeker niet uitsluitend in materiële en praktische zin opvatten. Ook de behoefte aan kennis, de drang tot kunstzinnige vormgeving, het gemis van een leidend beginsel omtrent wat behoort en niet behoort, zijn uitdagingen, welke de ontwikkeling op wetenschappelijk, artistiek of zedelijk gebied moet beantwoorden. En bovendien vereist het denken in termen van wetenschap, kunst en moraal een zeker maatschappelijk klimaat en een beveiligde rust tot denken, welke voorwaarden pas na een ontwikkeling van eeuwen tot stand komen en slag op slag bedreigd worden door de hachelijkheid van het aardse bestaan.

handhaving opgeeft. Dit wil dus zeggen, dat de beschaving, die nog de levenskracht bezit om haar ontwikkeling voort te zetten, *zichzelf met de haar ter beschikking staande middelen zal handhaven* en dat dus – wat precies hetzelfde is – de mensen *de voor het behoud der beschaving toereikende middelen zullen aanwenden*. Indien in dat geval een betrekkelijk kleine en naar aantal onbelangrijke groep haar medewerking weigert, dan heeft dat dus op het resultaat geen invloed, wat evenwel niet wegneemt, dat de beschaving in het van die weigering uitgaande gevaar een uitdaging kan zien, die zij te beantwoorden heeft.

De zelfhandhaving der beschaving hangt in belangrijke mate af van de *technische* ontwikkeling der maatschappelijke instellingen. Een maatschappij mag *zedelijk* nog zo ver ontwikkeld zijn, wanneer zij zich niet de nodige middelen weet te verschaffen, is zij niet in staat om de dreigende gevaren af te weren. Uiteraard wordt deze technische ontwikkeling bevorderd door de materiële behoeften, die vaak juist ten gevolge van dreigingen en gevaren ontstaan doch zij wordt ook beïnvloed door de *algemene zedelijke overtuiging*, welke op een bepaald tijdstip het peil aangeeft, dat de zedelijke ontwikkeling in dat stadium heeft bereikt. Wanneer nu die algemene zedelijke overtuiging een bepaalde maatschappelijke instelling afkeurt, dan blijkt daardoor dus *de zedelijke ontwikkeling der beschaving vóór te liggen op de technische ontwikkeling*.

Beschikt men nu over een ander middel, dat praktisch hetzelfde resultaat oplevert en wel de toets der moraal doorstaat, dan zal de beschaving onder de invloed van de algemene zedelijke overtuiging het afgekeurde apparaat door dit andere vervangen. Indien echter zulk een nieuw middel niet voorhanden is en dus het onzedelijk geachte gebruik voorshands moet worden voortgezet, zal er een *spanning tussen zedelijk besef en technische mogelijkheid* ontstaan. Dit interne gevaar is een uitdaging aan het technisch vermogen der beschaving om een nieuwe maatschappelijke instelling te scheppen, die praktisch gelijkwaardig is en moreel de voorkeur verdient.

Wie nu wil inzien, dat een beschaving is een ontwikkeling van vele eeuwen, zowel op technisch als op zedelijk gebied, zal bereid zijn te berusten in de gedachte, dat eerst enige geslachten allengs luider hun afkeuring te kennen moeten geven, om latere generaties de voldoende te schenken, getuige te zijn van de voltrekking der technische ontwikkeling en de verwerkelijking van het zedelijk ideaal.

In de geesten der mensen, die het karakter van „de beschaving” niet voldoende doordacht hebben, kan zich nu een zeer wonderlijke opvatting voordoen. Terwijl de zedelijke overtuiging in een lager stadium onverschillig of instemmend over een bepaald technisch middel oordeelde, komt pas een hogere ontwikkeling op zedelijk gebied tot het besef, dat het toegepaste middel eigenlijk onzedelijk is. Van de morele verwerping van het middel kan men dan komen tot de uitspraak, *dat de beschaving, die de aanwending van dat verfoeide middel duldt, een onzedelijke maatschappij is*. Dat deze gevolgtrekking een misvatting is, wordt een ieder duidelijk, die begrijpt, dat juist het afkeurend oordeel een *blijk van een hoge zedelijke overtuiging* is en tevens de voorwaarde is voor het ingangzetten van de technische ontwikkeling, die tot vervanging van het verworpen middel leiden kan. De voortzetting – voorlopig – van het gebruik van het middel is ook geen gevolg van een onzedelijk karakter der beschaving, doch van haar technische beperktheid.

Wanneer een individu, dat zich geroepen voelt, de zedelijke afkeuring te vertolken – bv. een dienstweigeraar, die het gebruik van militaire beveiligingsmiddelen als onzedelijk verwerpt – nu zou verlangen, dat de beschaving

zou afzien (d.w.z. dat al zijn „beschaafde” medemensen zouden afzien) van het aanwenden van dat apparaat, dan zou hij *in strijd handelen met zijn eigen beginsel*. Want als dat zou gebeuren, zolang er technisch nog geen vervangingsmiddel is geschapen, dan zou de beschaving daarmee tevens haar zelfhandhaving staken, dus de verdere zedelijke en de gewenste technische ontwikkeling onmogelijk maken en de verwerkelijking van het zedelijk ideaal verijdelen. Een dergelijke tegenstrijdige gang van zaken zou trouwens zeer onwaarschijnlijk zijn, vooral omdat juist het hoge peil der zedelijke ontwikkeling de zelfhandhaving *rechtvaardigt*, zelfs met onzedelijke middelen, omdat immers het bezigen van het onzedelijke middel de enige mogelijkheid zal zijn om de beschaving in staat te stellen, het door een zedelijk beter middel te vervangen.

De *humanistische daad*, waarvoor de dienstweigeraar zich de onvermijdelijke reperkussies van de beschaafde maatschappij laat welgevalen, bestaat dus hierin, dat hij *met ter daad* getuigt van de zedelijke opvatting der beschaving en daardoor de verdere zedelijke ontwikkeling stimuleert.

Doch deze daad is slechts *humanistisch*, zolang zij door eenzame pioniers of een kleine zedelijke avant garde wordt verricht; nooit mogen deze idealisten wensen, dat „de” mensheid aan hun demonstratie deelneemt, want dan zouden zij hun eigen beginsel ontrouw worden. Daarom mag en moet de dienstweigeraar vragen van de soldaten, dat zij *hùn humanistische* daden verrichten te midden van de kruisdampen.

Men verlieze niet uit het oog, dat alle beschavingen – van de Egyptische tot de westerse – in laatste instantie hun behoud steeds hebben bewerkt door instandhouding van legers en door oorlogvoering. In al die eeuwen zijn de bezwaren tegen de oorlog geformuleerd in het *beklag over de onmacht* der mensen, die niet in staat waren om een ander middel toe te passen, en in de *wijze berusting in de onvermijdelijkheid* van oorlogsrampen, of deze nu als natuurverschijnselen werden beschouwd, dan wel als een straf voor onze zonden. In beide gevallen ging men uit van de stellige overtuiging, dat de mensen niet anders konden, zodat een verwijt van onzedelijke handelingen ook niet op zijn plaats kon zijn.

Pas sinds de laatste honderd jaar heeft zich in de westerse beschaving (wellicht ook in de Hindoe-beschaving) een zedelijke overtuiging gevormd, die het militaire apparaat en de toepassing van wapengeweld *principeel* verwerpt, zelfs tot de mensen het zedelijk verwijt richt, dat zij dit middel hanteren. Dit kan alleen berusten op de mening, dat de beschaving wel degelijk in staat moet zijn, zelfs in laatste instantie, met andere middelen zich te handhaven. Men kan waarlijk niet te gering denken over dit geweldige verschijnsel, dat zich nog niet eerder in de historie had voorgedaan en waarvan wij het geluk hebben getuige te zijn. Als wij het zedelijk peil der beschaving mogen afmeten naar de voorsprong van de zedelijke ontwikkeling ten opzichte van het op technisch gebied bereikte stadium, dan kan bewondering voor de zedelijke ontwikkeling der westerse beschaving niet ongepast zijn. Doch dan dienen wij tevens te beseffen, dat deze beschaving – als wij haar in staat mogen achten, zich met andere middelen dan oorlogvoering te handhaven – eerst onder invloed van het zedelijk verwijt de technische ontwikkeling moet voltooien, die tot de schepping van het nieuwe apparaat kan leiden. Het zou van gebrek aan werkelijkheidszin getuigen, nu te verlangen, een middel, dat gedurende meer dan veertig eeuwen is toegepast en tot de huidige technische omvang is ontwikkeld, op stel en sprong af te schaffen en door een beter te vervangen.

Wie er oog voor heeft, kan de bescheiden groei van dat nieuwe middel nu al waarnemen.

Doch zolang het niet tot volle wasdom is gekomen, zullen wij de moed hebben op te brengen om de mogelijkheid van een volgende oorlog in onze berekeningen op te nemen. Men kan deze noodzakelijkheid betreuren, maar het is toch beter, in deze omstandigheden mede te werken – hetzij door dienstweigering, hetzij door dienstneming – aan het behouden daardoor van de verdere ontwikkeling van deze beschaving, die door de principiële afkeuring van de oorlog haar zedelijke grootheid bewijst.

Inmiddels zullen de dienstweigeraars getuigen voor de zedelijke beginselen van deze beschaving en daardoor haar ontwikkeling bevorderen, opdat de militairen eenmaal van hun ondankbare taak ontheven kunnen worden. En tevens zullen de soldaten zich inzetten ter handhaving en beveiliging van deze zelfde beschaving, ook ten behoeve van de dienstweigeraars. Want beiden wensen toch niets liever dan de bestendiging van deze „wijze van leven”, dit „maatschappelijk klimaat”, dat wij „de westerse beschaving” noemen, hoe deze zich ook verder zal ontwikkelen.

Tenslotte: hoe bewonderenswaardig is zij, deze westerse wereld. De dienstweigeraars en de militairen, broederlijk verenigd in hetzelfde ideaal, twee schijnbaar tegenstrijdige functies in hetzelfde ontwikkelingsproces, elk van beiden, zou ik willen zeggen, vertegenwoordigers van verschillende dienstvakken! Is het niet één van de grote deugden van deze beschaving, dat zij de benadering van hetzelfde droombeeld toelaat langs zó verschillende wegen? Dat zij overal de oppositie erkent en nooit het gebruikelijke systeem tot het enige ware verheft?

Hier ligt een schone taak voor hen, die niet behoeven te vechten en dus niet de dienst behoeven te weigeren: tussen beide partijen het wederzijdse begrip te kweken en aan elk van beiden het inzicht bij te brengen in de betekenis van deze beschaving, die wij bewonderen en liefhebben om haar onmiskenbare deugden en ondanks haar opmerkelijke gebreken, doch die bewezen heeft de kracht te bezitten om de mensen naar een betere toekomst te voeren.

MR. F. DOELEMAN

Alkoholisme

Onlangs verscheen het „Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid” met een speciaal nummer gewijd aan het alkoholisme. In één van de artikelen over de psychologische achtergronden van het alkoholisme wordt over de oorzaken van het misbruik van alcohol o.m. opgemerkt:

„De specifieke opgewektheid door de alkohol, in vergelijking met genotbrengende middelen, is gelegen in het feit, dat alkohol remmingen opheft, terwijl de instinctieve impulsen er nog zijn. De remmingen van het geweten worden wel eens genoemd „het meest in alkohol oplosbare deel van de geest”. Hierdoor is het, dat alkohol dus op twee grote gebieden een enorme „hulp” kan zijn voor een persoonlijkheid:

1. Wanneer iemand in zeer miserable omstandigheden leeft en hij overal tekort komt, dan kan hij dit alles vergeten, ja een vermeerdering van zijn zelfgevoel bewerkstelligen door bevrediging van de diepliggende gevoelsbehoefte aan eten en drinken. Die geestelijke steun komt tijdens de roes.

2. Ook is alkohol van buitengewoon veel nut, wanneer iemand sterk geremd is, het geweten zwaar spreekt en hij zich dus niet onttrekt aan de buitenwereld, maar door het drinken zich onttrekt aan zijn eigen binnenwereld (zijn geweten). Men zegt dat bij goed naspeuren alle echte aan alkohol verslaafden in hun vroege jeugd ernstig te verduren hebben gehad.”

Boven de portrettengalerij, welke aanleiding is geworden tot het schrijven van deze reeks, troont het gelaat van Goethe, reeds in formaat het grootste van de verzameling. Het is de plaats, die volgens algemene erkenning aan de Olympiër toekomt. Hoewel ketters nog steeds de vraag stellen, of deze in vele opzichten zeer menselijke mens inderdaad wel een god van de Olympus geweest is.

Deze vraag wordt omtrent alle grote mannen gedaan. Nog onlangs heeft een Franse geschiedschrijver aangekondigd, dat hij bezig is aan een boek, waarin hij een beeld zal geven van Napoleon, zoals deze in werkelijkheid is geweest. Hij heeft zich beijverd om zoveel mogelijk materiaal te verzamelen nu eens niet uit de officiële archieven, maar bij mensen, die Bonaparte van nabij hebben gekend en hem in zijn dagelijkse leven hebben gadeslagen. Brieven en memoires van diplomaten en generaals hebben de gestalte van de Franse wereldheerser geïdealiseerd, maar wat herinnert de bediende, de kleermaker, de barbier zich van deze grote man? Bij zulk een onderzoek zal de ware Napoleon uit de bus komen, en dit portret zal vrij wat minder geretoucheerd zijn dan de voorstelling, welke de legende van hem heeft gevormd.

Wij weten het: niemand is groot voor zijn kamerdienaar! Arme Napoleon, daar ga je! En zoals Napoleon zal gaan, zijn ook Goethe en zovele anderen gegaan. Bergaf van de hoge Olympus; omgeworpen van het voetstuk, waarop hun standbeeld hen in al hun majesteit voor de bewonderende wereld tentoonstelde.

Zou Goethe niet het lot delen van zijn machtigste schepping Faust? Wie is deze Faust geweest, nu niet in de dichtelijke omwerking, waarin zijn gestalte de onsterfelijkheid heeft verkregen, maar in de werkelijkheid. Heeft er een mens geleefd, die Faust heette? Inderdaad schijnt er zo iemand te hebben bestaan. Maar deze werkelijke iemand was een onbetekenend mannetje, dat van toverij werd verdacht, en misschien ook wel van enige toverkunsten verstand had. In zijn waan heeft hij misschien zelfs, zoals zijn dichtelijk evenbeeld, zijn ziel aan de duivel verkocht.

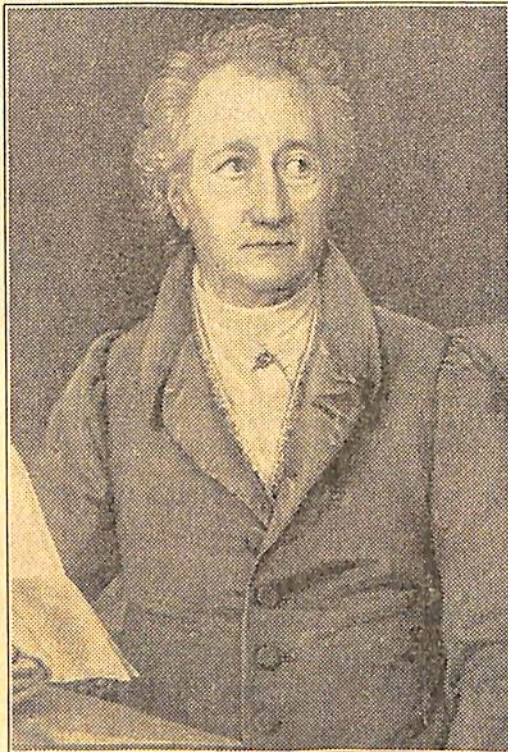
Maar niet deze werkelijke Faust is voor de mensheid van belang geworden, doch het beeld, dat de dichter van hem heeft geschapen. Niet het onbenullige heertje, dat tot model van Pickwick heeft gediend, maar de nooit in werkelijkheid bestaan hebbende Pickwick uit Dickens' meesterwerk. Nu zijn niet alleen Goethe en Dickens dichters, maar in aanleg zijn wij het allemaal. De mensheid dicht de legende, waartoe de figuur uit de werkelijkheid haar tot voorbeeld gediend heeft.

Voor de historische-vorsing heeft het werk van de Franse geleerde stellig waarde, maar de Napoleon der verbeelding heeft in het praktische leven der mensheid eerst betekenis gekregen en zal zijn betekenis houden, ook nadat de werkelijke Napoleon door het wetenschappelijk onderzoek is uitgedaagd uit het statiekleed der legende.

Wij weten, dat Goethe in zijn menselijke gestalte minder prettige eigenaardigheden heeft getoond en dat hij in menigerlei opzicht geenszins kan voldoen aan de ideale voorstelling, die het nageslacht zich omtrent hem heeft gevormd. Maar laten wij deze historische feiten voor kennisgeving aannemen, en ongehinderd verder gaan met onze verering van de legendarische figuur van de dichter. Goethe's menselijke kleinheid geeft zelfs nog reliëf aan zijn dichtelijke grootheid. Komt hij ons niet zoveel nader, wanneer wij weten, dat ook hem niets menselijks vreemd is geweest?

De legende vervult haar eigen taak in de menselijke kultuur. Een onmisbare taak. Er zijn mensen, die nooit een regel van Goe-

Goethe

the gelezen hebben; anderen, wier kennis van zijn werk is beperkt gebleven tot een paar gedichten uit de schoollessen-Duits. Nog weer anderen, die het eerste deel van de Faust wel mooi vonden, maar die in het tweede al gauw zijn blijven steken, omdat ze van deze duistere toespelingen en mytologische symbolen niets begrepen. Toch zullen al deze mensen bij de naam Goethe iets van eerbied gevoelen.

Kennen wij dit gevoel van eerbied ook niet voor grote natuurkundigen als Lorentz en Einstein, ofschoon men aan een kat met evenveel succes de relativiteits-theorie kan trachten te verklaren als aan ons? Geloven zonder te weten, — het is zo dwaas nog niet als het lijkt! Napoleon is groot, Lorentz en Einstein zijn groot, Goethe is groot. En het blijft steeds een voorrecht in een nivellerende tijd aan grote mannen te mogen geloven. Bewondering te kweken en te onderhouden, — zou dit niet de functie van de legende kunnen blijken?

Een dubbel voorrecht geniet intussen hij, die zich in de werken van Goethe verdiepen kan. Voor wie deze dichtelijke arbeid een stuk van zijn opvoeding, een stuk van zijn leven geworden is. Van belang is het in Goethe's werken, dat ze zo duidelijk autobiografisch geschreven zijn. Wel is dit in zekere mate bij alle auteurs het geval, maar bij Goethe treedt deze zelfbeschrijving onverhuld aan het licht. Hierdoor leren wij de mens in de dichter en in de geleerde kennen. En om de mens gaat het toch maar; laat Goethe zelf een zijner personages niet verklaren, dat de mens voor de mens altijd het belangrijkste is? Met deze geniale mens mee in het volle leven grijpen kan niet anders dan bevruchtend werken op geest en gemoed. Juist omdat deze alweter zo alzijdig was en zich met zulk een hevige belangstelling stortte op alles wat zijn tijd bewoog, is de lektuur van zijn werken zo leerzaam.

Hij wist zijn eigen leven, — en dus ons aller leven, — in aangrijpende symbolen duidelijk te maken en ook de kosmos te herscheppen in een overweldigend symbool. Al zal niet elke letter, die hij geschreven heeft, bestand blijken tegen de slijtage van de immer zichzelf korrigerende tijd, — zijn meesterwerken behouden hun kracht. Als vertegenwoordiger van het achttiende-eeuwse humanisme, dat volgens Schweitzer in zijn praktische konsekventies nog lang niet is uitgewerkt, verdient Goethe de aandacht inzonderheid van hen, die het humanisme ook in de vormen van de twintigste eeuw willen handhaven.

H. G. CANNEGIETER

Amsterdamse raad verwerpt adres godsdienstonderwijs

Het adres door de federatie Amsterdam aan de gemeenteraad verzonden betreffende het subsidiëren van godsdienstonderwijs op de openbare lagere school, is aanleiding geweest van een vrij uitvoerige gedachtenwisseling in de raadsvergadering.

De discussie vond in hoofdzaak plaats tussen leden van de niet konfessionele partijen; slechts één lid van c.h.-a.r.-fractie verklaarde zich vóór het voorstel van b. en w., hoewel hij dit godsdienstonderwijs te weinig vond („Beter iets dan niets”).

De heer De Bruijne (VVD) achtte godsdienstonderwijs aan de openbare scholen een onmisbaar en integrerend bestanddeel van de algehele maatschappelijke vorming en opvoeding. De heer Le Cavelier (VVD) voegde hier later nog aan toe dat zijns inziens het kristendom tot heden toe steeds de basis is geweest van de kultuur van ons land en ons volk, en ook van het positieve politieke leven.

De heer Van der Hoeven (prot.-kr.-lid van de P.v.d.A) wenste geen onderscheid te maken tussen godsdienstonderwijs en bijbelonderricht. „De ouders wensen dit onderwijs omdat zij kennelijk van mening zijn dat het voor de algehele vor-

ming van de kinderen noodzakelijk is, dat dezen godsdienstonderwijs ontvangen waarvan de strekking is de kinderen op de hoogte te brengen van bepaalde problematiek in de samenleving. Wil men, dat een kind op latere leeftijd werkelijk verantwoord zijn levensrichting kan kiezen, dan is het nodig, dat het kind de taal van de godsdienstige richtingen verstaat,” zei hij. Verbegrijpen van onze kultuur naar voren.

Enkele P.v.d.A-leden, die tegenstemden, riepen zich o.a. op de argumenten in ons rapport genoemd. Ook de leden van de C.P.N. dertwille van het openbaar onderwijs, in geen geval verder wilden gaan dan de wet voorschrijft. „Anders ontstaan er weer nieuwe twistpunten,” verklaarden zij.

Het voorstel van b. en w. werd aangenomen met 22-12 stemmen (8 CPN, 4 PvdA) en hieradres.

Over de verschillende argumenten valt natuurlijk nog wel iets te zeggen, en dat zal ook wel gebeuren, maar niet in deze korte samenvatting.

D. WINTER

Een vierde Maria-dogma?

In de Engelse pers doen geruchten de ronde, dat nog onder de huidige paus een afronding en afsluiting van de „Mariologie” plaats zou hebben, d.w.z. van de in dogmen vastgelegde „doctrina” (= leer) aangaande de natuur en positie van Maria. Men verwacht, dat Maria zou toegevoegd worden aan de heilige drievuldigheid van vader, zoon en geest.

Dit is niet nieuws. Laat ik eerst eens een balans van het reeds bestaande opmaken. Er staan tot nu toe drie dogmata op naam van Maria:

1. *Sempiterna virginitas*. Dat Maria Jezus als maagd heeft ontvangen, werd ook door Luther en Calvijn aangenomen. De mensheid kon haar verlosser immers niet helemaal uit zich zelf voortbrengen. Maar deze maagdschap is verder geen verdienste of deugd; dus heeft Maria later nog kinderen met Jozef gehad. Voor de r.-k. is de maagdelijkheid een deugd op zichzelf; als „moeder van God” kon Maria niet ook nog moeder van gewone mensen zijn.

Het dogma van de „Maria Theodokos” moeder van God – werd in 431 op het concilie van Ephesus vastgesteld. Bisschop Nestorius van Konstantinopel werd tot ketter verklaard: voor hem was Maria niet meer dan de moeder van het menselijke deel van Jezus geweest.

De Mariologie hing dus nauw samen met de Kristologie. Wie was Kristus? Een mens met een bijzondere en goddelijke ziel (Arius)?

Een god met een menselijk schijnlichaam (de Gnostici)?

Had Jezus twee naturen (Nestorius)? Waren die twee naturen helemaal één geworden (Monofysieten)?

Hoe het zij, in Ephesus won de richting van de bisschop van Alexandrië, Cyrillus, die sterk monofysietisch was, en de innige verbinding van de twee naturen voorstond. Later werd ook van de twee naturen voorstand. Later werd ook van de twee naturen voorstand. Later werd ook van de twee naturen voorstand.

Voor Maria volgt hieruit, dat zij als moeder van Jezus naar diens menselijke natuur ook de moeder van gods zoon is. Hiermee komt ook haar *sempiterna virginitas* haar „altijd durende maagdelijkheid” vast te staan.

2. *Conceptio immaculata*. Deze „onbevleete ontvangenis” heeft niets, zoals men veelal horen kan, met kuisheid, maagdschap en dergl. uit te staan. Zij betekent niets anders dan wat paus Pius IX in 1854 als dogma verkondigde, n.l. dat Maria zonder de smet der erfzonde ontvangen werd. Alle kinderen Adams hebben als zodanig deel aan diens val, waardoor hun oorspronkelijk goddelijke natuur verzwakte of helemaal teloor ging, zodat zij alleen door de dood van Gods enige zoon verlost konden worden.

Volgens protestantse opvatting moet Jezus met de ware, dus gevallen mensennatuur in verbinding geweest zijn. Bovendien heeft Jezus

alle mensen verlost; als Maria hier buiten viel, zou zij niet wezenlijk „mens” geweest zijn. De r.-k. kerk redeneert, dat Maria als moeder van God ook niet één enkel moment onder de heerschappij van Satan heeft kunnen staan, dus nooit door de erfzonde bevestigd geweest is.

3. De „lichamelijke verheerlijking” van Maria. Dit in 1951 afgekondigde dogma volgt logisch uit het voorafgaande. De „opstanding des vlezes” staat sedert het concilie van Nicea (325) vast. God heeft ons de „lichamelijke verheerlijking” beloofd. De reden van uitstel van deze goddelijke beloften zijn bekend. Ze slaan echter niet op Maria, die – immers niet bevestigd door erfzonde – nooit onder de heerschappij van zonde en satan heeft gestaan. Zij kon dus meteen lichamenlijk ten hemel worden opgenomen.

Dat behalve Maria nog twee andere mensen lichamenlijk ten hemel oprezen, *Enoch*, de vader van Methusalem, en *Elias*, de profeet, is geen onderwerp van een door paus en kerk afgekondigde leerstelling (dogma), maar staat vast door schriftuurlijke openbaring.

Het protestantisme wijst het dogma van de „lichamelijke tenhemelopneming” scherp af. Zeker is, dat door de Maria-dogmata de kloof tussen protestantisme en r.-katholicisme zeer is verdiept.

Het rationalisme, de vergelijkende godsdienstwetenschap enz. menen in talloze godsdiensten deze „moeder van God” terug te kunnen vinden (*Magna mater*, *Isis* enz.). En de uit een maagd geboren held, *heros* en verlosser was voor de Hellenistische wereld een volkomen vertrouwde voorstelling.

Wat nu een vierde dogma omtrent Maria betreft, dit houd ik voor zeer onwaarschijnlijk. Het dogma van de Drie-Eenheid staat sedert het concilie van Nicea vast; hier kan geen vrouwelijk element meer aan toegevoegd worden. Maar wel is zeer waarschijnlijk dat over het aandeel van Maria aan de verlossing, haar bemiddelaarsrol en sleutelpositie tussen mens en God wel dogmatisch vastgelegde bijzonderheden zullen worden uitgesproken. Reeds nu staan bepaalde dingen voor de r.-k.-theologie vast: door haar „fiat” (= het geschiedde) heeft Maria een actief deel in het verlossingswerk. En God schonk mede door zijn welgevallen aan Maria en haar overgave genade aan de rest van het menselijke geslacht. Daardoor wordt zij tot de nieuwe Eva, de moeder der levenden, der verlossers.

Voor het – zeer Kristocentrische – protestantisme is dit alles bepaald godslasterlijk.

„Dromen”, schrijft Thomas Mann in zijn „Joseph und seine Brüder”, „Dromen in woorden te vatten en te vertellen is haast ondoenlijk, omdat op de mededeelbare substantie (die sagbare Substantz) heel weinig aankomt, maar zo goed als alles op hun aroma en fluidum, – op de onvertelbare zin en geest van huijvering en zaligheid, of ook van beide – waarvan hij doordrenkt is...” Een droom, die men in woorden tracht om te zetten „verschrompelt en is niet meer dan een mummie of zelfs maar het beeld op een mummie-zerk.”

Boven beschreven Maria-dogmata zijn de „sagbare Substantz”, de ingeschrompelde mummies van oeroude symbolen, myten en mysteriën van de moeder-maagd. De „waarheid” van de oorspronkelijke mytische beelden heeft met hun dogmatische rationalisering evenveel uit te staan als het gewicht van de verf met de schoonheid van een schilderij. Over deze rationalisering en hun „waarheid” zelfs te twisten

is volkomen zinloos. Alleen al over het zinnetje uit de Vulgata: „Jacobus autem genuit Josephum, virum Mariae, de quo natus est Jesus...” (Jacobus echter verwekte Joseph, de man van Maria, uit wie geboren werd Jezus...) of over de begrippen *homo-oesios* of *homoio-oesios* *) zijn met een ontstellende scherpzinnigheid en geleerdheid meer historische, filologische, tekstkritische, apologetische enz. boeken geschreven dan u en ik in ons hele leven zouden kunnen lezen, ook al bereikten wij de leeftijd van een gemiddelde generaal.

Vrijdenkers en verlichters hebben vroeger wel eens gemeend, tegen het „bijgeloof” met hoon en logika te keer te moeten gaan, – terecht overal daar waar men deze gesystematiseerde onzin aan niet-geïnteresseerden wilde opdringen.

Deze tijden zijn – voorlopig – voorbij. Ten opzichte van verdere Maria-dogmen hebben wij slechts een registrerende taak. Het getwist over de echtheid van de vele waarheid-mummies kunnen wij gevoegelijk ook verder aan de historische en juridische deskundigen van de respectieve geloofsovertuigingen overlaten.

HEIN HERBERS.

*) „Homos” = gelijk; „homoios” = gelijkvormig. – Was Jezus „gelijkvormig” aan God, dan kwam zijn volledige goddelijkheid in gevaar. Was hij *gelijk*, dan vervaagde de differentiatie van de „hypostase”, de zelfstandige wezenheid van de drie personen in God. Op deze leer (Sabellianisme) sloeg de cynische grap van Heinrich Heine, die de vissers op Norderney het raadsel van de Drie-Eenheid laat oplossen door op een vis te wijzen, die vers als kabeljauw, gerookt als bokking en gedroogd als stokvis op de markt komt. Volgens Sabellius is God één enkele monade, die als schepper en wetgever in het Oude Testament, als verlosser in Kristus en als Heiligmaker in de Heilige Geest optreedt.

„Ondergangsvorspellingen zijn in onze tijd aan de orde van de dag en worden zelfs steeds veelvuldiger gehoord. Zij bezitten zonder twijfel de belangrijke functie, de huidige mens op de dreigende gevaren van zijn situatie te wijzen, maar houden daarbij te weinig rekening met de grote beloften voor de toekomst, die gelegen zijn in de ontwikkeling der natuurwetenschappen, in de bereikte resultaten op psychologisch, geneeskundig en artistiek gebied. Al deze behaalde resultaten wijzen op de aanwezigheid van sterke scheppende machten in de mens, die zich met het beeld van een tot ondergang gedoemde cultuur niet laten rijmen. Wij leven in een tijd van overgang. De Middeleeuwen eindigden niet in de vijftiende eeuw en de moderne tijd is niet direkt met het aanbreken van de Renaissance begonnen. Hier behoren eind en begin slechts tot een ontwikkeling, die tot dusver vierhonderd jaar geduurd heeft, wat een korte tijd is, wanneer wij in historische perioden en niet in de korte duur van ons eigen individuele leven rekenen. Onze tijd is tegelijk einde en begin en zwanger van nog onverwezenlijke mogelijkheden.”

ERICH FROMM IN „DE ZELFSTANDIGE MENS”.

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bonger. Redaktiesekretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie en advertenties: Bleyenburghstraat 1, Utrecht. Tel.: 10163. Postgiro 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— per regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,50 p. jaar, voor niet-leden f 6,—. Buitenland f 6,50. Losse nummers: f 0,20.

Lezingen voor de Vara

2 september, 9.45–10 uur: Dr. V. W. Schenk: „Kan de psychiatrie helpen?”

9 september, 10–10.15 uur: P. W. van der Vliet: „Om een menselijke taal”;

16 september, 9.45–10 uur: Mevr. A. C. Ploeg-Ploeg: „Gegrepen door een ideaal”.

N.V. Levensverzekering-Maatschappij

AURORA (opgericht 1887)

Amsterdam - Herengracht 62 - Telefoon 47006-42878

Kapitaal-, Lijfrente-, Volksverzekeringen

en ... het veel gevraagde

Aurora Spaarcertificaat

(3% rente en een gegarandeerd spaarkapitaal ook na overlijden)

Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen

Het Humanistisch Thuisfront

heeft UW steun nodig!

Wordt daarom kontribuant door f 2,50 te storten
op rekening **523634** van het

HUMANISTISCH THUISFRONT

Hekelveld 16, te Amsterdam

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch maandblad
onder redactie van Dr W. J. Jong en
H. Kuysten. Administratie-adres:
Postbus 246, Rotterdam. Postgiro 445129
Abonnementsprijs f 3,— per jaar

IPHIGENEIA IN ARGOS

het bekende blijspel in vier bedrijven van
Prof. Dr. LIBBE VAN DER WAL

PRIJS f 3,50

Bestellingen te zenden aan:
Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht
Telefoon 10163 - Postgiro 304960

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door
het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen
door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het
beginsel „Opvoeding zonder
geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Sekretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W

Het

Information Bulletin

van de

International Humanist and Ethical Union

houdt U regelmatig op de hoogte van het
nieuws van de bij bovengenoemde
organisatie aangesloten humanistische
verenigingen in Amerika, Engeland, België,
Zuid-Afrika, India enz.

Verschijnt elke drie maanden in de Engelse taal

Abonnement: f 3,— per jaar

Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht
Tel. 10163 Giro: 304960

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op
toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie minimaal f 3,— per jaar.
De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

Alle gewenste inlichtingen:

Hoofdkantoor Riouwstr. 186, Tel. 554797, 's-Gravenhage

De geschiedenis van tien jaren Humanistisch Verbond

vindt U in de brochure

Bouwstenen tot de geschiedenis van het Humanistisch Verbond

door **Dr. H. Bongers**

Uitgevoerd met vier foto's en in een
speciaal omslag in twee kleuren

Prijs: f 1,90

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau
van het Humanistisch Verbond
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht

Indien U zich in de rijen der humanisten
heeft geschaard en bovendien lid is
van de P. v. d. A.

sluit U dan aan bij de
**HUMANISTISCHE
WERKGEMEENSCHAP**
in de Partij van de Arbeid!

Vraagt U eens een proefnummer
van ons maandblad „Vernieuwing”

Het secretariaat der H.W.G.,
Haagweg 210, Leiden,
verstrekt U gaarne inlichtingen

Wie heeft

redelijke woonruimte

voor a.s. echtpaar ter beschikking in
Eindhoven of naaste omgeving?
Brieven onder no. sept. 1, bur. van dit blad

HET MENSELIJKE LEVEN

eenvoudige zedenleer
door **A. VLOEMANS**
gebonden f 3,90

Bestellingen op postgiro 304960,
t.n.v. Humanistisch Verbond,
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht